

DCIDOB 97.

Egipte, encaix en transició.

Les eleccions legislatives de 2005 a Egipte els germans musulmans avancen mentre el règim egipci s'escindeix.

Javier Barreda Suredaó

LES ELECCIONS LEGISLATIVES DE 2005 A EGIPTE

ELS GERMANS MUSULMANS AVANCEN MENTRE EL RÈGIM EGIPCI S'ESCINDEIX

Javier Barreda Sureda Professor d'Estudis Àrabs i Islàmics, Universitat d'Alacant

La sorpresa causada per l'èxit parcial dels Germans Musulmans a les eleccions legislatives celebrades el novembre i desembre de 2005 només està justificada en tant que va ser una novetat que el règim egipci permetés que el procés es dugués a terme amb “tanta” neteja en principi, encara que intervingués contundentment, un cop celebrats els comicis, per falsejar els resultats. Que els Germans Musulmans, tot i ser una formació il·legal i de vegades perseguida, són, sens dubte, la força política més popular a Egipte, és quelcom de ben conegut des de fa molts anys. Un fet conegut, en primer lloc, pel mateix règim.

Una de les qüestions principals que suscita el desenvolupament dels comicis és, per tant, per què el règim es va mostrar tan permissiu. Encara que és difícil obtenir certes en aquest aspecte, potser “els altres” resultats de les eleccions, igualment importants i reveladors, i potser més determinants a curt i mig termini, puguin aportar elements de resposta a la nostra pregunta. Les dialèctiques autoritarisme-democratització i secularisme-islamització no són les úniques que estan en joc en la situació política interna egípcia, i ignorar-ho comporta obtenir una visió distorsionada fins i tot d'aquestes.

“Prou!”: Canvis per exigir el canvi (2000-2005) ▶ El desembre de 2004, l'eslògan *Kifaia!* (Prou!) va aparèixer per primera vegada en una manifestació als carrers del Caire. A partir d'aquell moment, el Moviment Egipci pel Canvi, que havia convocat la manifestació i apareixeria diverses vegades en els mitjans de comunicació internacionals, adoptaria aquell sobrenom. *Kifaia* rebutjava la renovació del mandat presidencial de Hosni Mubarak el 2005, i la transmissió “hereditària” del poder al seu fill Gamal. Mai abans no s'havia vist una gosadia d'aquest tipus: qüestionar directament la persona i el paper del president en una manifestació que, com totes, per la Llei d'Excepció, era il·legal. Després, les manifestacions de *Kifaia* es repetirien periòdicament amb nous lemes, naixerien una miriade d'organitzacions sectorials “pel canvi” (de periodistes, escriptors, artistes, metges, joves), i es propagaria entre les forces d'oposició un ambient d'optimisme i esperança desconegut des que Hosni Mubarak va arribar al poder fa 25 anys. No obstant això, tot i que amb la seva presència al carrer *Kifaia* aportava un gran canvi en termes simbòlics i mediàtics, les tendències rupturistes que vehiculava s'havien manifestat *in crescendo* els anys anteriors entre certs sectors contestataris, després de llarguíssims anys d'accentuat possibilisme.

Des de finals dels anys vuitanta, els activistes polítics egipcis havien eixamplat l'estret marge d'acció que oferien els partits autoritzats pel poder, a través, sobretot, del domini de les diverses associacions professionals i de la creació d'altres en defensa dels drets humans, socials, laborals, culturals, etc. No obstant això, entre l'*oposició oficial* dels partits i la resta de la *societat civil*¹, hi havia una divisió de funcions, imposada per la legalitat, segons la qual aquesta última no adoptava postures estrictament polítiques, i sobretot partidàries, encara que pogués defensar els drets dels ciutadans i criticar el règim amb més zel i duresa que els partits. D'altra banda, a causa de la seva comunió d'interessos (presumpta), i fins i tot de membres, les associacions de la *societat civil* fugien de la crítica o l'enfrontament amb els partits, malgrat l'autoritarisme d'aquests en el seu funcionament intern, del caràcter dubtós d'autèntica oposició de la majoria –més enllà de les seves crítiques constants al règim– i del seu conseqüent escàs èxit popular, a causa també, evidentment, de l'omnímode control de les seves activitats per part del Govern. Això no obstant, el conjunt de l'oposició tenia moltes dificultats per actuar de manera concertada, a causa, en gran part, de les tensions entre islamistes i secularistes, incrementades per les activitats terroristes que van assolir el seu zenit mitjan anys noranta, i que el règim va explotar tot el que va poder.

Tanmateix, aproximadament a partir de l'any 2000, les coses van canviar. Les activitats de l'islamisme violent havien cessat; es va suspendre la legalitat del Partit del Treball,





► Hosni i Gamal Mubarak

únic partit, nacionalista-estatista-islamista, que flagel·lava realment al règim i que donava marge polític als Germans Musulmans; es va evidenciar que el país havia tornat a enfonsar-se dins la seva sempiterna crisi econòmica –després d'uns anys de bonança en les grans xifres–; i, finalment, aquell any van començar a cristal·litzar les divergències internes del règim, que mostrarien la seva debilitat i donarien més marge d'acció a l'oposició. Més endavant, el 2002-2003, la crisi de l'Iraq i els seus antecedents, així com la laminació per part d'Israel de qualsevol oposició als seus designis a Palestina, van reunir a l'oposició en contundents actes de protesta. Durant la crisi de l'Iraq va néixer el Moviment Egipci pel Canvi (*Kifaia*).

La desatenció dels partits de l'oposició oficials, la pèrdua de la por al fet de transgredir els tabús del règim (qüestionar al president, associar-se als Germans Musulmans), i la tendència a la unitat o al front comú són les principals característiques de la nova època de l'oposició no oficial². El 7 de setembre de 2004 set partits autoritzats de l'oposició, i entre aquests els partits principals, es reunien en una *Aliança Nacional* en contra de la reelecció de Mubarak i per demanar reformes polítiques. Malgrat la petició expressa dels Germans Musulmans d'unir-se a ells, ho van rebutjar amb l'argument que l'aliança havia de limitar-se als partits "legals". Dos dies després, naixia la Campanya Popular pel Canvi, que emetia un manifest de característiques similars, però en la qual es reunien organitzacions tan diverses, i en el passat enfrontades, com els Germans Musulmans, el Partit Comunista, el partit nasserista Al-Karama, el liberal al-Gad (totes aquestes organitzacions il·legals), juntament amb una sèrie més llarga d'associacions i ONG.

Els antecedents electorals ► Els resultats de les eleccions legislatives egípcies mai no han estat, ni molt menys, representatius de la voluntat lliurement expressada de tots els electors potencials. Tanmateix, a poc a poc han anat guanyant en "representativitat relativa" gràcies sobretot a les

exigències del poder judicial, que ha anat limitant els recursos de frau, i als mateixos recursos dels candidats.

A partir de 1990, i per una decisió del Tribunal Constitucional, el sistema electoral va passar a ser de candidatures individuals, fet que permetia eludir la necessitat d'un partit legal per presentar candidats. Tot i això, el 1990 i el 1995, i per raons diferents, la representativitat de l'oposició al Parlament fou molt reduïda. Abans de les legislatives de l'any 2000, tanmateix, el mateix tribunal va exigir per primera vegada que les eleccions fossin *en la seva totalitat* supervisades pels jutges i *només* pels jutges, segons estableix la Constitució. Encara que la supervisió no va poder ser total, el frau fou molt menor, i els Germans Musulmans van aconseguir ocultar la identitat de part dels seus candidats, fet amb què van aconseguir un nombre respectable de candidats, i el conjunt de l'oposició va assolir resultats desconeguts des de feia gairebé quinze anys³.

Però la gran sorpresa de les eleccions de 2000 fou l'eclosió del fenomen dels "dissidents electorals" del governant Partit Nacional Democràtic (PND). Ja el 1990 i 1995, un 19% i un 22% respectivament dels escons s'havien guanyat o bé per membres del PND –principalment– que havien sortit del partit per presentar-se a les eleccions enfront dels candidats oficials, i que després de la seva victòria hi havien tornat, o bé per "independents previs" que van utilitzar l'escó per ingressar al partit. Les eleccions havien esdevingut així una espècie de "primàries directes", o un sistema d'accés al règim, que en la mesura que li donava un cert pluralisme i el renovava, no era considerat preocupant. Això no obstant, el 2000 el percentatge de candidats oficials del PND electes era únicament del 38%. Tot i que amb el 40% dels "dissidents retornats" i el 8% de les "incorporacions postelectorals", el PND tornava a comptar amb una àmplia majoria, la situació ja no era tan tranquil·litzadora.

Davant de les legislatives de 2005, les expectatives de l'oposició eren grans, malgrat el desenvolupament de les eleccions presidencials el mes de setembre, en què Mubarak va renovar



► Manifestació del Moviment Egipci pel Canvi (Kifaia)

el seu mandat amb una majoria aclaparadora⁴. Després de l'agitació interna dels anys anteriors, i després de les contínues al·lusions dels Estats Units amb relació a la necessitat de “reformes polítiques democratitzadores” a Egipte, la resposta del règim havia estat anunciar que els jutges podrien controlar totalment el procés i que, a més, es permetria, per primera vegada, la supervisió independent de 4.000 observadors de la *societat civil*, que s'havien reunit i coordinat per a l'ocasió, en una prova més de la seva nova capacitat per fer front comú davant del poder. A més, per primera vegada en deu anys no s'havien realitzat detencions massives de dirigents dels Germans Musulmans a la precampanya.

Resultats sorprenents i resultats habituals ► Els comicis no van decebre l'expectació, tot i que per raons contraposades. En la primera fase, malgrat les irregularitats en el cens, de la compra de vots, dels vots col·lectius, i d'altres maniobres no violentes del règim, les eleccions foren inesperadament netes, ja que no es va destorbar els jutges, ni els observadors, ni els electors⁵. El resultat fou que els candidats oficials del PND van obtenir el 41,4% dels escons, els Germans Musulmans el 20,7%, la resta de l'oposició “recognoscible” el 4,8%, i els “independents” el 32,9%.

A la segona fase, les coses van començar a canviar. Grans grups de sicaris armats van intentar intimidar –com en el passat– els observadors i electors de l'oposició. Davant la inicial “neutralitat” de les Forces de Seguretat, de què cínicament es va vanagloriar el ministre de l'Interior, es van produir morts i abundants ferits. Després de les crítiques per la seva passivitat, la policia va començar a detenir els militants dels Germans Musulmans, acusats de provocar els disturbis. Malgrat tot, els islamistes van obtenir el 30,4% dels escons adjudicats en aquesta fase. Això fou resultat de l'organització i coratge dels seus militants, de l'actitud dels jutges, que van exigir controlar l'exterior dels col·legis i van suspendre les eleccions en algunes circumscripcions, i, en termes negatius, del fet que les Forces de Seguretat encara no havien intervingut massivament. L'Associació de la Magistratura va arribar a demanar que l'exèrcit protegís les eleccions, i a amenaçar que els seus membres abandonarien totalment la supervisió dels comicis.

A la tercera fase, les coses van empitjorar, ja que la policia va envoltar tots

els col·legis electorals, i van seleccionar qui podia votar, excloent interventors i observadors –com en el passat–, i amenaçant i, fins i tot colpejant, diversos jutges. El resultat global de la repressió fou d'aproximadament de deu morts, uns 700 ferits hospitalitzats i uns 2.000 detinguts, 1.500 d'aquests dels Germans Musulmans. En aquesta fase, aquests només van obtenir un 8% dels escons, i el resultat global de les eleccions va ser el següent: 12 escons pendents de reelecció, 145 escons per als candidats oficials del PND (32,6%), 166 escons per a independents que es van reintegrar o ingressar al PND, 88 escons per als Germans Musulmans (19,8%), 10 per a l'oposició partidista, 3 per a altres moviments, i 20 independents “autèntics”. Cal afegir-hi deu diputats designats pel president de la República.

L'èxit dels Germans Musulmans ► L'“èxit” dels Germans Musulmans s'ha d'explicar, i la sorpresa per aquest èxit s'ha de matisar, a més d'explicar. Encara que només hagin aconseguit el 20% dels escons, cal tenir en compte que els islamistes només van presentar 150 candidats i, per tant, van triomfar en el 60% dels casos; probablement, si haguessin presentat candidats a totes les eleccions, i no hi hagués hagut frau, haurien guanyat les eleccions. Per aquesta raó, tot i que el PND compta amb el 70% dels escons, la “victòria relativa” dels islamistes ha generat a Egipte debats presidits per la idea que l'accés al poder de l'associació islamista és inevitable⁶. Els mitjans secularistes i, en general, els més amenaçats hipotèticament per aquesta victòria s'han apressat a demanar als “germans” garanties sobre quines serien les seves polítiques. I aquests s'han apressat a donar-les: no hi haurà censura de tipus moral-religiós, no hi haurà imposicions sobre la vestimenta, els cristians coptes (5%-8% de la població) seran escrupolosament ben tractats, no es trencaran els acords de pau amb Israel –encara que es condemnin les seves polítiques actuals–, existeix una disposició per parlar immediatament amb els Estats Units, etc.

Però, en realitat, l'hegemonia de l'islamisme, com a força política organitzada, ha estat evident els darrers anys en aquelles eleccions que han estat lliures (associacions professionals), i en aquelles reunions de masses que han estat autoritzades. El que ha canviat els darrers anys, en particular des de l'elecció del seu últim guia, Muhammad Mahdi Akef, és que els Germans



► Símbol dels Germans Musulmans

Musulmans han intentat suavitzar el seu enfrontament amb el règim i apropar-se als sectors de l'oposició; i en ambdós casos han obtingut una resposta força favorable. Com hem dit, aquesta fou la primera ocasió en què els "germans" van arribar a uns comicis sense un sol membre a la presó, i a més fent públics els noms dels seus candidats. En els cercles de l'oposició secularista es dona per descomptat que allò va ser a causa d'un pacte previ amb el règim, en el qual els islamistes van oferir l'abstenció a les eleccions presidencials de setembre de 2005 i, potser, també, limitar el nombre dels seus candidats.

Cal considerar que un principi permanentment declarat pels Germans Musulmans és que ells no desitgen governar, sinó solament que el Govern es regeixi per principis islàmics. La indefinició d'aquesta postura a efectes pràctics es va fer molt més palpable quan Akef va declarar que la Constitució egípcia actual –que és un poti-poti de principis democràtics, autoritaris, socialistes, de lliure mercat i altres simplement absurds, i que la resta de l'oposició vol canviar o reformar– era "exemplar", perquè articula valors de pluralisme democràtic amb l'asserció que la doctrina islàmica és la principal font de legislació. Això no obstant, en qüestions com la liberalització de l'economia, els "germans" hi hauran de dir la seva aviat, i encara que ideològicament no tenen res contra el lliure mercat, i compten amb un gran nombre de grans empresaris, gran part del seu èxit es deu al suport de la petita i mitjana burgesia amenaçada per les mesures liberalitzadores.

Les eleccions i l'escissió del règim ► La intervenció massiva del règim en la tercera fase dels comicis, malgrat que els Germans Musulmans no podien assolir la majoria absoluta amb els seus 150 candidats, s'explica perquè amb 65 diputats els islamistes podien (ja poden, de fet) presentar un candidat a les pròximes eleccions presidencials, i perquè sense dos terços almenys dels escons el PND no podria (té ara el 71%), per exemple, renovar la Llei d'Excepció o esmenar la Constitució. Això no obstant, haurem de veure amb detall quina va ser l'actitud de les diverses parts del règim en el conjunt de procés, davant els Germans Musulmans, i davant els seus propis candidats. El nombre de candidats oficials del PND que han aconseguit l'escó el 2005 ha continuat descendent (del 38,7% al 33,3%), però aquests resultats són encara més significatius que en el passat, ja que en aquesta ocasió no es tracta només –que també– que nombroses figures locals i sectorials del mateix PND s'hagin rebel·lat contra la designació centralitzada dels candidats, ni que altres hagin buscat el seu ingrés al règim per la porta electoral. En aquesta ocasió sembla que hi hagi hagut en gran part un disseny, igualment centralitzat, per fer fracassar els candidats oficials del PND. Des de fa una dècada hi ha una competició pel poder –i per les polítiques– entre les dues principals elits del règim: la dels alts dirigents de l'aparell estatal –civils, policíacs i militars– que han passat 20 o 25 anys controlant els ministeris més sensibles, i la dels grans homes del sector privat. Encara que "la vella guàrdia" també s'ha beneficiat personalment de la liberalització econòmica iniciada el 1991, el fonament del seu poder –i dels seus beneficis– es troba en el dirigisme i l'autoritarisme de l'Estat, i en l'extensió de l'aparell per les comunitats locals a través tant dels funcionaris com de xarxes clientelistes. Per la seva part, les elits del sector privat pretenen ser reformistes, tecnòcrates i liberals tant en termes polítics com econòmics, aspectes aquests dos últims en els quals els seus actes no semblen confirmar les seves paraules.

Poc abans de l'any 2000, quan la *vella guàrdia* encara controlava tots els ressorts del poder, van començar a manifestar-se públicament les primeres tensions. Després d'un període en què va semblar que Mubarak continuava donant el suport decisiu a favor dels "buròcrates" a través del seu fill Gamal, va començar a evidenciar-se que aquest jugava més aviat en l'equip contrari i, al mateix temps, que hi havia una determinació ferma del president d'ascendir el seu fill al poder a través del PND. Es va crear en aquest un nou òrgan (2000), amb competències extraordinàries –com elaborar les polítiques que havia de seguir el Govern i escollir els candidats a les eleccions– amb Gamal al capdavant i diversos prohoms del sector privat. El juliol de 2004, Hosni Mubarak va anomenar el primer Govern en els seus 23 anys de mandat no dominat per la *vella guàrdia* i d'orientació econòmica obertament liberal. Poc després apareixien les llistes dels candidats oficials del PND al Parlament de 2005, plenes d'homes de Gamal i de rics empresaris. Això no obstant, gairebé el 40% d'ells caurien davant dels seus propis companys de partit. Entre les elits "reformistes" del PND hi ha hagut insinuacions força explícites que acusen la *vella guàrdia* de mobilitzar els recursos del partit a favor dels "dissidents" i no dels candidats oficials, o fins i tot d'haver-los perjudicat, i beneficiat els Germans Musulmans. Els pactes d'ajuda mútua entre aquests i aquells tampoc no es poden, de cap manera, excloure.

Sigui quina sigui la interpretació del desenvolupament i els resultats de les eleccions, el que és cert és que Mubarak ha reaccionat en ambdós casos de manera ràpida i inequívoca. D'una banda, ha remodelat el Govern, augmentant-hi el nombre d'empresaris i homes de Gamal, i renovant al mateix temps

el ministre de l'Interior que va dirigir la repressió als comicis; d'altra banda, ha relegat encara més els grans dinosaures del partit a posicions subalternes, i ha elevat el seu fill al segon lloc de responsabilitat. Dels Germans Musulmans, Gamal Mubarak ha dit que "cal impedir" que "esquivin la llei" per "colar-se a la vida política". I, de moment, les eleccions a les cambres representatives locals han estat ajornades dos anys. ■

Notes ▶

1. Malgrat l'ambigüitat del terme i les diverses intencions amb què ha estat introduït i popularitzat en els països àrabs, i sobretot a Egipte, l'acceptem per motius pràctics ja que, finalment, s'adequa força bé a l'especificitat de la situació egípcia per fer referència al conjunt d'associacions i col·lectius de tot tipus que no estan sotmesos al Govern ni orgànicament ni ideològica, que tenen activitats polítiques o *cíviques* –ja que en el cas egipci no poden ser il·limitadament *polítiques*, i que no tenen per què ser necessàriament d'oposició al Govern. Un aspecte crucial a Egipte va ser establir fins a quin punt els partits d'oposició oficials "no depenen orgànicament ni ideològica de l'Estat". [Sobre la societat civil àrab, vegeu BARREDA, Javier: "La sociedad civil árabe. Entrevista a Saad Eddin Ibrahim", *Idearabia* 1: 29-35 (1996)].

2. Cal matisar que els dirigents principals de *Kifaia* són tots membres de partits dissolts (Partits del Treball), o membres de partits que aspiren a ser legalitzats (*Al-Karama*, "*la Dignitat*"; *AL-Wasat*, "*el Centre*"), encara que són recurrentment rebutjats. Aquests partits són generalment adscrits al "nasserisme" o a "l'islamisme", dos moviments històricament enfrontats que, tanmateix, semblen confluïr, com els manifestos de *Kifaia*, en una ideologia sintètica, similar a la promoguda en el passat per Adel Husayn en el Partit del Treball, nacionalista, estatista, social, islàmic-islamista (la pàgina de *Kifaia* a internet, també en anglès, és www.harakamasria.org).

3. A les eleccions de 1984 i 1987, celebrades amb el sistema de llistes tancades, i en què al règim li interessava guanyar-se l'oposició, els Germans Musulmans, en no ser un partit ni tan sols una organització legal, es van presentar a les llistes dels partits Wafd (liberal) i Partit del Treball, i van fer que aquestes llistes fossin les més votades amb diferència. L'oposició va obtenir un total de 61 i 95 escons, respectivament, de 444. El 1990, els dos partits esmentats i els Germans Musulmans van boicotejar les eleccions, i l'oposició va obtenir només els 6 escons del Partit Tagammu (coalició d'esquerra socialista i nasserista). El 1995, els Germans Musulmans van ser exclosos violentament, i el conjunt de l'oposició va obtenir 13 escons. El 2000, els partits de l'oposició van obtenir 21 escons, els Germans Musulmans 17, i els "independents autèntics" 18.

4. En aquestes eleccions, i per primera vegada, Mubarak va competir directament amb altres candidats, que entre tots a penes van superar el 10% dels vots. Cal recordar, tanmateix, que els Germans Musulmans van fer una crida a l'abstenció. Anteriorment, Mubarak havia estat el candidat únic proposat pel Parlament per ser ratificat en plebiscit, però davant les demandes de l'oposició, el mateix Mubarak va promoure, a principis de 2005, la reforma de la Constitució en un sentit que feia molt difícil la presentació d'altres candidatures, en requerir-se el suport d'un cert nombre de diputats del Parlament, del Senat, i de les cambres de representació locals, dominades pel PND.

5. En els comicis de 2000 van començar a dividir-se els comicis en tres fases, que corresponien cadascuna aproximadament a un terç del territori egipci i dels escons, per tal que hi hagués jutges suficients per supervisar el conjunt dels col·legis electorals, molt superior al nombre de jutges. En les eleccions de 2005, els jutges van aconseguir que la supervisió la realitzessin només magistrats, i no funcionaris del Ministeri Fiscal i del Ministeri de Justícia, més susceptibles de ser pressionats pel règim. En cada fase resulten escollits els candidats que obtenen més del 50% dels vots en la primera volta o, si no n'hi ha, els que obtenen majoria simple a la segona.

6. De tota manera, per a qualsevol consideració cap al futur, cal tenir en compte que, segons els resultats oficials, a les eleccions van votar 8,5 milions de persones de 31,2 milions inscrites al cens, d'un total aproximadament de 43 milions de majors de 18 anys. En un escenari més participatiu i representatiu, qui sigui capaç de mobilitzar les masses desinteressades o excloses de la política, la meitat de les quals són analfabetes, té encara un marge d'acció.

Referències bibliogràfiques ▶

- BARREDA, Javier. "La 'democràcia' de Mubarak: Eterna transición hacia la transición". *Nación Árabe* 41: 49-71 (2000).
- BARREDA, Javier. "Egipto: la prensa y la calle. Libertad de expresión sin libertad de comunicación". *Nación Árabe* 52: 73-84 (2004).
- BEN NÉFISSA, Sarah i ARAFAT, Alà' Al-dín. *Vote et démocratie dans l'Égypte contemporaine*. París: Ed. Karthala, 2005.
- GAMBLIN, Sandrine (Ed.). *Contours et detours du politique en Égypte. Les élections législatives de 1995*. París: Ed. L'Harmattan, 1997.
- GÓMEZ GARCÍA, Luz. *Marxismo, islam e islamismo: el proyecto de Adel Husayn*. Madrid: Ed. CantArabia, 1996.
- MARTÍN MUÑOZ, Gema. *Política y elecciones en el Egipto contemporáneo (1922-1990)*. Madrid: Agencia Española de Cooperación Internacional, 1992.